

בשני לטומאה, שאיסורו קל יותר כיון שמהתורה יש שתי סיבות להתירו [שהרי צריכים שתי גזירות מדרבנן לטומאה זו, גם גזירת משקים שמתמאים אחרים, וגם הגזירה שמשקין הופכים להיות תחילה, והוא בגדר 'תרי דרבנן'], שמאחר שמכל מקום שניהם אינם טמאים אלא מדרבנן, אין לחלק ביניהם (טורי אבן מגילה יט, ב המצויין ברעק"א. והקשה מכאן על שיטת תוס' [מגילה שם] שחילקו בין 'חד דרבנן' ל'תרי דרבנן', וראה באר יצחק [לרבי יצחק אלחנן ספקטור] י"ד כו, ואבני נזר אה"ע רכא, יג, תי' לקושיות).

לְהִיּוֹת תְּחִלָּה – שדינם כדן 'ראשון לטומאה', אכן כדי להבדיל בינם לבין 'ראשון לטומאה' רגיל שנטמא מאב הטומאה, כינו אותם חכמים בלשון 'תחילה' (הקדמת הרמב"ם לטהרות).

מְדַבְּרֵיהֶם דְּמֵאן וְכוּ'. קושיית הגמ' היא, כיצד השווה רבי מאיר 'דרבנן' ל'דאורייתא', שרבי מאיר עוסק בתרומה שנאסרה מדרבנן בשעה שישית של ערב פסח, וכיצד הוא לומד שמותר לטמאותה מדברי רבי חנינא ורבי עקיבא שהתירו לטמא דבר שנטמא מדאורייתא [ולא כפי שניתן לטעות מלשון הגמ' שהקושיא היא כיצד השווה רבי מאיר בין 'איסור' לבין 'טומאה', שאין זו קושיא, כיון שאין חילוק אם הדבר נפסל באכילה משום טומאה או משום איסור] (רבינו דוד).

וְאֵלָּא מְדַבְּרֵי רַבֵּי עֲקִיבָא מִי דְּמֵי הֵתֵם פְּסוּל וְטָמֵא הָבָא טְהוֹר וְטָמֵא, וקושיא זו היא אפילו לדעת הסוברים (לעיל ע"א) שגם בתרומה אין אוכל מטמא אוכל אלא מדרבנן, שאין ללמוד ממה שהתיר רבי עקיבא להוסיף קלקול מדאורייתא על דבר שכבר מקולקל מדאורייתא, שמוותר הוסיף קלקול מדרבנן [דהיינו אוכל שנטמא מאוכל] על דבר שכבר מקולקל מדרבנן [באיסור חמץ קודם חצות] (תוס' ד"ה התם), שדבר המקולקל מדאורייתא קלקולו הוא ב'חפצא', וכיון שכבר מקולקל בעצמותו מותר הוסיף לו קלקול, מה שאין כן בדינים דרבנן שעיקרם נאמר על הג'ב'רא, הדבר בעצמותו אינו מקולקל כל כך (מנחת שלמה; אור לישירם [לרבי אורי קלרמן], וראה שם ושם, מה שהביאו מדברי האור שמח).

מְתַנִּיתִין בָּאֵב הַטּוּמְאָה דְּאֻרֵי תָא, שכל מקום שמוזכר בו 'אב הטומאה' בסתם, היינו 'אב הטומאה' מדאורייתא [אלא אם כן מוזכר במפורש שהוא 'אב הטומאה מדרבנן', וכפי שמצינו בכמה מקומות, כמובא בתוס'] (פאר הלכה [מהדו' תשס"ד עמ' כו], בהסבר דברי רש"י).

וְוָלַד הַטּוּמְאָה דְּרַבְּנָן, שלשון 'וולד הטומאה' כולל גם טומאות שאינן אלא מדרבנן, ולכן אפשר להסביר שרבי חנינא עוסק בטומאת וולד מדרבנן, כגון שנגע בכלי שנטמא במשקים, שמדאורייתא הוא טהור ומדרבנן הוא שלישי [ובניגוד להסבר של רב יהודה בדברי רבי חנינא (לעיל ע"א) שמדובר על שלישי מדאורייתא] (רש"י). ויש מפרשים, שטומאת הוולד מדרבנן האמורה כאן היא בשר שנטמא במשקים שנטמאו בשרץ (תוס' [נדפס להלן טו, א ד"ה ולד טומאה מדרבנן], והיינו כפי הסבר של רבי ירמיה בדברי רבי יוחנן [להלן טו, ב], וראה צ"ח אות ל, שביאר לפי שיטתם מדוע העמידה הגמ' כאן הסבר זה בלשון קושיא, בעוד שלהלן הביאה אותו בלשון ניהותא).

חָרֵב הָרִי הוּא פְּחָלָל וְכוּ'. שדין זה נאמר רק בכלי מתכות ולא בכלי חרס (כמבואר בגמ'). ולגבי שאר הכלים, יש סוברים שלא נאמר בהם דין 'חרב הרי הוא כחלל' (רש"י; רב"ד טומאת מת ה, ג, ע"פ סוף משנה שם), ויש סוברים שגם בהם נאמר בהם דין 'חרב הרי הוא כחלל' (רמב"ם שם, ע"פ סוף משנה שם).

וּמֵאֵי הוֹסִיף דְּאֵילוּ הֵתֵם טָמֵא וְטָמֵא וְאֵילוּ הָבָא פְּסוּל וְטָמֵא, שדבר המטמא אחרים הדומים לו בדרגת הקדושה נקרא 'טמא', וכגון שלישי של קודש שבכוחו לטמא קדשים אחרים ולעשותם רביעי, ובה שמוענו מעדותו של רבי חנינא שמותר לעשותו לדרגת שני, כיון שלא נשתנה שמו, שגם קודם לכן היה נקרא 'טמא', והוסיף רבי עקיבא שגם שלישי של תרומה שנקרא 'פסול' לפי שאין בכוחו לטמא תרומה אחרת [שהיא באותה דרגת קדושה שלו, למרות שבכוחו לטמא קדשים], מותר לעשותו לדרגת שני, למרות שהוא משנה את שמו מטמא לפסול (רש"י, ע"פ מרומי שדה, וכן מבואר בתוס' חולין פח, א בת"ל השני).

ויש מפרשים, שההוספה של רבי עקיבא על רבי חנינא אינה מצד 'שם הטומאה' [כיון שאין חילוק ביניהם בדינים למעשה, שגם שלישי של קודש וגם שלישי של תרומה מטמאים קדשים ואינם מטמאים תרומה], אלא שרבי עקיבא מדבר על תרומה שנעשתה 'שלישי לטומאה' על ידי טבול יום שנגע בה, והיא אינה עושה רביעי אפילו כשהיא נוגעת בקדשים [בניגוד לתרומה או קדשים שנעשו 'שלישי לטומאה' על ידי מגע של שני לטומאה ממש, שהם עושים רביעי בקדשים, ועל זה דיבר רבי חנינא] (תוס' ד"ה ואילו).

ולפי פירוש זה, מובן מדוע בתחילת דברי הגמ' כשהקשו שדברי רבי עקיבא זהים לדברי רבי חנינא, לא תירצו בפשיטות שדברי רבי חנינא הם ב'טמא וטמא' ואילו דברי רבי עקיבא הם ב'פסול וטמא' [וכפי שהקשו כאן על דברי רב יהודה 'נוקמיה בנר של חרס' וכו'], שכן לולי דברי רב יהודה לא היה ניתן לפרש שרבי עקיבא מוסיף שמותר להפוך מפסול לטמא, משום שאם כן למה הוצרך רבי עקיבא להדגיש שמדובר על שמן שנפסל בטבול יום [שהרי פשוט שעל זה מדובר, שאילו היה מדובר על שמן שנפסל על ידי שני לטומאה אין בדברי רבי עקיבא כל הוספה על דברי רבי חנינא], אבל לאחר שאמר רב יהודה שיש דין ש'חרב הרי הוא כחלל', חזר המקשן והקשה שכעת ניתן לפרש שרבי עקיבא מוסיף על דברי רבי חנינא שמותר להפוך מפסול לטמא, ומכל מקום הוצרך להדגיש שמדובר על שמן שנפסל בטבול יום, משום שאם היה נוקט בלשונו 'שמן שנפסל', היינו מפרשים שמדובר בשמן שנפסל על ידי שני לטומאה, וההוספה היא שמותר לשרפו בנר של מתכת אף שנעשה ראשון, משום שחרב הרי הוא כחלל [ואילו שמן שנפסל בטבול יום, אסור להעלותו אפילו לדרגת שני] (צ"ח אות יח).

אֵי מְדַבְּרֵי מֵאֵי אִירֵיָא בָּאֵב הַטּוּמְאָה אֶפִּילוּ בְּרֵאשׁוֹן וְשֵׁנִי נְמִי תְּחִלָּה הָיוּ וְכוּ', ואין לתרץ שיש הבדל בין הנטמא באב הטומאה שאיסורו חמור כיון שמהתורה יש רק סיבה אחת להתירו [וצריכים רק גזירה אחת מדרבנן לטומאה זו, שגזרו שמשקין יטמאו אחרים, והוא בגדר 'חד דרבנן'], לבין הנטמא בראשון או